

Зимич Є. В.,

Луганська державна академія культури і мистецтв, м. Луганськ

НЕВЕРБАЛЬНІ АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МАРИТАЛЬНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті аналізується маритальний діалогічний дискурс. Розглядається невербальна комунікація подружжя. Досліджені особливості функціонування вербальних та невербальних компонентів в англійській лінгвокультурі.

Ключові слова: маритальний діалогічний дискурс, вербальні та невербальні компоненти.

В статье анализируется маритальный диалогический дискурс. Рассматривается невербальная коммуникация супругов. Исследуются особенности функционирования вербальных и невербальных компонентов в английской лингвокультуре.

Ключевые слова: маритальный диалогический дискурс, вербальные и невербальные компоненты.

In this article marital dialogue discourse is analyzed. Nonverbal communication of spouses is considered. Peculiarities of verbal and nonverbal functioning in English-speaking linguoculture are investigated.

Key words: marital dialogue discourse, verbal and nonverbal components.

Невербальна комунікація є важливим, поряд із звуковою мовою, засобом спілкування і взаємодії. Вона несе слухачеві значну для нього інформацію про співрозмовника, його ставлення до співбесідника, до предмету розмови, до самого себе [19; 24]. Згідно Д. МакНейлу, 90% мовлення супроводжується жестами в більшості культур [21]. Доказом того, що вербальні і невербальні компоненти мови майже неможливо розділити на дві окремі категорії, є те, що деякі жести мають лінгвістичний зміст, і при різних видах афазії разом з втратою мови у людини зникають і жести з відповідними лінгвістичними функціями [21].

Актуальним є дослідження принципів взаємодії вербальних і невербальних компонентів комунікації на різних етапах організації маритального діалогічного дискурсу. Маритальний діалогічний дискурс представляє стосунки в сім'ї, члени якої відчувають зв'язок між собою і душевну прихильність одне до одного. Стосунки в сім'ї регулюються не стільки законами, скільки традиційними уявленнями про те, як має чинити подружжя в тих чи інших ситуаціях. Результати досліджень різних аспектів діалогічного дискурсу подружжя викладено в роботах Я. Т. Ритникової [9], Н. Н. Рухленко [8], А. С. Трущинської [15], А. А. Семенюк [10], Д. Л. Колоян [5], А. Г. Смірнкової [11], М. А. Терпак [14], В. В. Якуби [16], Ю. В. Железної [4], О. І. Грідасової [1], Г. А. Огаркової [7], М. W. Osmond [22], N. Quinn [23].

Об'єктом дослідження цієї статті є невербальні компоненти в їхній взаємодії з вербальною складовою маритального діалогічного дискурсу, а предметом – дослідження особливостей функціонування невербальних компонентів комунікації в їхній взаємодії з вербальними компонентами.

Особливого значення набуває вивчення невербальних компонентів (НВК), що відображають емоційні реакції людини. У рухах тіла людини можуть матеріалізуватися такі емоції, як радість, гнів, печаль, іронія. Для лінгвістики представляють інтерес ті з них, які супроводжують мовленнєве висловлювання і впливають на його структуру таким чином, що мета передачі загального змісту висловлювання досягається сукупністю лінгвістичних і паралінгвістичних засобів [2, с. 260]. Г. В. Колшанський також виділяє певну групу «емоційно заряджених» паралінгвістичних засобів, підкреслюючи, що «було б помилковим вважати, що всі так звані паралінгвістичні засоби служать для вираження емоцій. Дійсно, деякі з них можна було б охарактеризувати як показники емоційності. До таких засобів слід віднести в першу чергу жести і міміку, які можуть супроводжувати водночас й самі нейтральні з емоційної точки зору висловлювання. Немає підстав говорити про виняткову приналежність паралінгвістичних засобів до галузі вираження висловлювань емоційного характеру в протилежність нейтральній інформації звичайних висловлювань. Якою мірою паралінгвістичні засоби можуть супроводжувати як емоційне, так і раціональне висловлювання, так саме і суто лінгвістичні засоби без будь-яких паралінгвістичних засобів можуть виражати і раціональне і емоційне» [6, с. 31].

І. Н. Горелов і Г. В. Колшанський висловлюють різні погляди на положення емоцій в акті спілкування. За твердженням І. Н. Горелова, «інтонаційна схема формується раніше, ніж реалізуються знайдені лексичні одиниці. То ж слід сказати і про емоційні виразні рухи будь-якої фізичної природи: вони маніфестують в акті спілкування з різною силою, але вочевидь раніше, ніж вербальна частина» [3, с. 79].

Семіотичний підхід до знаку дозволяє виявити закономірності функціонування вербальних і невербальних компонентів як типів знаків у комунікації. Невербальні компоненти комунікації, що входять до структури діалогічного дискурсу, вступають у взаємодію з вербальними компонентами комунікації на двох рівнях: на макрорівні і на мікрорівні, тобто йдеться про макро– і мікрвзаємодію вербальних і невербальних компонентів комунікації [12]. При аналізі комунікативних ситуацій у маритальному діалогічному дискурсі використовувалася наступна класифікація невербальних компонентів: 1. кінесичні: жестові, мімічні, тактильні; 2. Просодичні; 3. проксемічні.

Розглянемо комунікативну ситуацію, в якій кінесичний НВК виражає позитивну емоційну реакцію:

«Who's name is Gorge Brawn!» exclaimed Christian, helping her (his wife) by his side to a glass of liqueur, and pouring out a second for himself [Darcy, p. 86].

У процесі мовленнєвого акту чоловік здійснює невербальну дію, яка описана в тексті за допомогою висловлювання *«helping her (his wife) by his side to a glass of liqueur, and pouring out a second for himself*». Кінесичний НВК *«To help somebody to something»* має значення *«to serve somebody with food, drink, etc.»* [17]. Аналіз дефініції лексеми та її інтерпретації в межах контексту дозволяє дійти висновку, що даний жестовий НВК здійснюється

чоловіком на знак чемності, ввічливості, шанобливого ставлення до своєї дружини. Тут позитивна емоційна реакція виражається через комунікативно значимий жестовий НВК.

З іншого боку, кінесичні жестові НВК часто відображають негативні емоції в маритальному діалогічному дискурсі.

«At last, without uttering a syllable, he pushed her violently from him and threw the contents of the brimming goblet in her face» [Neeles, p. 302].

Чоловік здійснює декілька невербальних дій, не вимовляючи ні слова. Ці дії описані в тексті за допомогою кінесичного тактильного НВК, що функціонує автономно: *«pushed her violently from him», «threw the contents of the brimming goblet in her face»*. Враховуючи дефініцію дієслова *to push*, яка позначає використання сили для додавання об'єкту імпульсу, можна передбачити, що відповідна реакція мовця викликана злістю, гнівом. Вектор емоції конкретизується в ході аналізу контексту, де виявляється причина, що викликала такий рух: незадоволеність, роздратування і потім гнів, як відповідь на неслухняність. Ключове значення для трактування цього автономно функціонуючого кінесичного тактильного НВК і епізоду в цілому, має прислівник *violently* – *«in a forceful way that causes people to be hurt»* [17]. Ця ознака позначає агресивність дії чим визначає негативний характер кінесичного тактильного НВК, що функціонує автономно. Наступний НВК підтверджує це припущення, підсилюючи загальний естетичний ефект. Лексеми *to throw, contents, face* свідчать про крайню міру збудження і обурення чоловіка, чий вчинок яскраво відображає його відчуття. У сукупності вищезгадані кінесичні НВК виражають негативну емоцію.

Також у комунікативних ситуаціях широко представлені просодичні невербальні компоненти, що характеризують голос комуніканта (*say irritably, merrily, gaily, scream with pleasure etc.*). Характер багатьох побутових діалогів визначають позитивні реакції подружжя в комунікативній ситуації:

«Come in,» said Mary, in a cheerful and hearty tone. A husband entered [Worboyes, p. 197].

Репліка дружини супроводжується розгорнутим коментарем, який містить вербальний компонент *«Come in»* і просодичний НВК *in a cheerful and hearty tone*. Прикметники *cheerful* – *«Something that is bright and pleasant and makes you feel positive and happy»*, *hearty* – *«enthusiastic, energetic, and often loudly expressed»*, що виражають позитивну емоцію, вказують на доброзичливе і уважне ставлення дружини до чоловіка.

Комунікативні ситуації також відображають спектр негативних емоцій, що обумовлене індивідуальною інтерпретацією ситуації.

Rozy laughed, although feebly and somewhat vacantly [Neeles, p. 30].

У словниковій статті, присвяченій дієслову *to laugh*, наводиться така дефініція: *«to show amusement, hilarity, derision, etc.»* [20]. Але це дієслово модифікується негативно конотованими прислівниками *feebly* – *«with lack of muscular strength, weakly, inadequately»* і *vacantly* – *«containing or holding nothing, empty»* [20]. Таким чином, ця комунікативна ситуація негативна, емоційна реакція експлікується через семантику прислівників.

Приблизно однаково в комунікативних ситуаціях трапляються комунікативно значимі мімічні й тактильні НВК. Емоційну спрямованість цих невербальних компонентів комунікації досить важко визначити, не знаючи конвенційних норм, прийнятих в аналізованому соціумі. Так, носії англійської культури дотримуються норм етикету, тому мімічні й тактильні НВК залежать від ступеня вираження емоції, допустимого в лінгвокультурному суспільстві. Саме прагматичний контекст дозволяє встановити характер емоції, виступаючи індикатором її істинності:

The John's face flushed up as if he was struggling with suffocation [Worboyes, p. 198].

Дефініція має другорядне значення для інтерпретації цього мімічного НВК з позиції вектора емоції. Словник трактує дієслово *to flush up* як *«to become red because of a rush of blood to the skin»* [17], що є зовнішнім вираженням психологічної емоції, її слідством. Для повноцінного розуміння функції мімічного НВК необхідна контекстуальна оцінка цієї реакції. Аналіз мовленнєвого акту в межах всієї ситуації показує, що причиною такої емоційної реакції комуніканта стали страх і паніка, що дружина кине його й піде до іншого. Так, невербальні компоненти в комунікативних ситуаціях допомагають зрозуміти характер відчуття, що в цьому випадку відображає негативну емоцію.

При аналізі взаємодії вербальних і невербальних компонентів вважаємо за можливе визначити дійсну емоційну реакцію, ядро якої в наведеному прикладі складають радість, захоплення:

... He opened it with a trembling hand... then, scrambling and struggling to the door, rushed at length unceremoniously from the room and from the house... [Darcy, p. 79].

Аналізуючи лише словникові дефініції дієслів *to tremble* (що відображають психофізичну реакцію чоловіка) – *«to shake involuntary, as with fear or weakness»* [17] і *to rush* – *«To go or move suddenly and with great speed or violence»* [20], можна передбачити, що через ці НВК експлікується негативна емоційна реакція. Аналіз прагматичного контексту дозволяє дійти висновку, що ці невербальні дії чоловік вчинив в пориві радості, одержавши довгоочікуваний лист від дружини.

Мімічні НВК вираження погляду, які є за своєю емоційною спрямованістю як позитивними, так і негативними, виражають вищу міру прояву емоції. Представники англійського соціуму в акті комунікації прагнуть унікати тривалого і частого контакту очей через норми етикету, прийняті в суспільстві. І лише вища міра вираження емоцій супроводжується мімічними невербальними компонентами вираження погляду.

Morris was silenced; but the indignation thus pent up in his bosom glowed with intense vehemence in his single eye [Worboyes, p. 72].

Структура пропозиції і її художня специфіка багато в чому відображають складний характер міремічного НВК, використаного чоловіком. Головним чинником тут виступає сила емоції, що викликала яскраву фізіологічну реакцію. Її негативний вектор підкреслюється за допомогою багатозначних лексем, супроводжуючих НВК:

indignation – «*having or showing annoyance, anger*» [17], а також *vehemence* – «*Expression of strong feelings or great energy and force*» [20], остання з яких уживається з інтенсифікатором *intense*. НВК в цьому випадку є квінтесенцією емоції, яка представлена також за допомогою розгорнутого опису; їх поєднання ілюструє виразність мімічного НВК вираження погляду.

Molly seemed to step back from the threshold of existence: her eyes again lighted up. She raised herself in her bed [Neeles, p. 108].

У цьому прикладі яскраво виражена позитивна емоційна реакція. На це вказує і дефініція дієслова *to light up* – «*To cause to become bright*» [17], і аналіз контексту. Яскрава емоція дружини обумовлена несподіваними змінами в її житті.

Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про те, що до найменш уживаних слід віднести тактильні НВК, які відображають різного роду стосунки.

В англійській лінгвокультурі рідко використовуються тактильні НВК (*handshake, kiss, embrace etc.*). Пояснення цьому слід шукати в нормах етикету, які мають свою культурну специфіку. Ввічливість етикету представників англомовного соціуму полягає в непорушенні свободи тих, хто навколо. Тому при спілкуванні поза домом подружжя прагне рідко використовувати тактильні НВК, удаючись до них в окремих випадках, коли вони мають явно виражену позитивну емоційну спрямованість.

...It is a fair day for the sons of the earth and life – ah, more fair for the daughters of heaven and death! I kissed her forehead and she continued... [Neeles, p. 72].

Згідно дефініції, дієслово *to kiss* виражає прихильність до людини – «*to touch with your lips, especially as a greeting, or to press your mouth onto another person's mouth in a sexual way*» [20]. Контекст показує, що характер цього тактильного НВК обумовлений взаєминами двох людей, які є подружжям. Отже, через тактильний НВК подружжя виражає позитивну емоцію, ядро якої становлять любов, турбота, переживання.

Проксемічні НВК у комунікативних ситуаціях між чоловіком і дружиною визначаються характером взаємодії і взаємовідношення між подружжям. Так, доктор Е. Хол вважає, що використання людиною простору має вирішальне значення для людських взаємин, і, перш за все, для з'ясування міри близькості між людьми [18]. Вживання проксемічних НВК є прагненням скоротити дистанцію між подружжям, зробити своє мовлення більш переконливим, встановити емоційний контакт. Зміни відстані (зближення або віддалення) подружжя пов'язані з параметрами комунікативної ситуації. Зміна дистанції може визначати важливі частини побутового діалогу: початок, закінчення діалогу та зміна теми.

Зростаюче розуміння сприйнятих за допомогою комунікативно значимих кінесичних, проксемічних і просодичних невербальних компонентів, що посилюються подружжям одне одному, сприяє більшій точності й ефективності їхнього використання в маритальному діалогічному дискурсі. Подружжя, між яким склалися близькі стосунки, поступово починає копіювати комунікативно значимі НВК, що робить їх схожими одне на одного.

Подальшу роботу планується спрямувати на дослідження взаємодії вербальних та невербальних компонентів у маритальному діалогічному дискурсі, у якому чоловік і дружина є представниками різних лінгвокультур.

Література:

- Гридасова О. І. Особливості актуалізації стереотипних ролей в англомовному сімейному конфліктному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Гридасова. – Харків, 2010. – 20 с.
- Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) / М. В. Гамзюк. – К. : КДЛУ, 2000. – 256 с.
- Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М. : Наука, 1980. – 115 с.
- Железнова Ю. В. Лингвокогнитивное и лингвокультурное исследование концепта «семья»: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Ю. В. Железнова. – Ижевск, 2009. – 27 с.
- Коляян Д. Л. Ухаживание как тип коммуникативного поведения: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Д. Л. Коляян. – Волгоград, 2006. – 19 с.
- Колшанский Г. В. Паралингвистика / К. В. Колшанский. – М. : Высшая школа, 1974. – 83 с.
- Огаркова Г. А. Вербализация концепту кохання в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. А. Огаркова. – Київ, 2005. – 19 с.
- Рухленко Н. Н. Семья // Антология концептов / Н. Н. Рухленко. – Волгоград: Парадигма, 2006. – С. 28-39.
- Рытникова Я. Т. Семейная беседа как жанр повседневного речевого общения / Я. Т. Рытникова // Жанры речи. – Саратов, 1997. – С. 177-188.
- Семенюк А. А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. А. Семенюк – Донецьк, 2007. – 20 с.
- Смирнова А. Г. Функционально-стилистическое своеобразие семейной речи (на материале немецкого языка): автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. Г. Смирнова. – Москва, 2008. – 19 с.
- Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі / Л. В. Солощук. – Харьков : Константа, 2006. – 300 с.
- Солощук Л. В. Конфликтно-направленный парентальный диалог как тип дискурса / Л. В. Солощук // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2000. – № 500. – С. 115-123.
- Терпак М. А. Английский лингвокультурный концепт «Семья» и способы отражения его коннотативного содержания в языке (на материале семантического поля «Родственные отношения»): автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. А. Терпак. – Самара, 2007. – 19 с.

15. Трущинская А. С. Лексико-фразеологическая объективация концепта семья в русском и английском языках: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / А. С. Трущинская. – Воронеж, 2009. – 19 с.
16. Якуба В. В. Мовні засоби відображення ситуації зміна матримоніального стану в англійській художній прозі ХХ століття (лінгвокогнітивний та комунікативно-прагматичний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. В. Якуба. – Київ, 2006. – 19 с.
17. Cambridge Advanced Learner's Dictionary – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 1572 p.
18. Hall E. T. The Silent language / E. T. Hall. – NY : Garden City, Doubleday, 1959. – 240 p.
19. Kendon A. K. How gestures can become like words / A. K. Kendon // Cross-cultural perspectives in nonverbal communication. – Toronto : C. J. Hogrete, 1988. – P. 131-141.
20. Longman Dictionary of Contemporary English – London : Pearson Education, 2005. – 1950 p.
21. McNeil D. Hand and mind: what gestures reveal about thought / D. McNeil. Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 423 p.
22. Osmond M. W. Toward Monogamy: A Cross-Cultural Study of Correlates of Type of Marriage / M. W. Osmond. – Social Forces, 1965. – P. 6-16.
23. Quinn N. commitment in Marriage: A Cultural Analysis / Naomi Quinn // Directions in Cognitive Anthropology. – Champaign : University of Illinois Press, 1985. – P. 121-186.
24. Richmond V. P. Nonverbal behavior and interpersonal relations / V. P. Richmond, J. C. McCroskey. – Boston : Pearson Education, Inc., 2004. – 350 p.

Источники:

25. Darcy E. A wedding to remember / E. Darcy. – London – Sydney : Harlequin Enterprises II B. V., 2001. – 256 p.
26. Neeles B. Roses for Christmas / B. Neeles. – London : Mills & Boon Limited, 2001. – 220 p.
27. Worboyes S. Over Bethnal Green / S. Worboyes. – London : Hodder & Stoughton, 2000. – 442 p.